

פ באור הגולה יום הכפורים סימן תרי"ח

אם ילדה בשבעה בתשבי בערב אין מאכילין אותה ביום הכפורים (יד) אם לא אמרה צריכה אני, ארעל-פי שלא שלמו לה שלשה ימים עד יום-כפור בערב, משום דמינן שנקנס יום רביעי ללדתה מקרי לאחר שלשה:

תרי"ח דין חולה ביום הכפורים, וכו' י' טעיפים:

א מלכה יוקא פ"ב
ב ה"א"ש שם
ג מירא דרבי ינאי
ד שם ד' שם
ה הרמב"ם פרק ג'
ו רב הורב טפ"ד
ז שם חסדק נפשה
ח לקול ו טפ"ה
ט ה"פ"א שם
י מלשונות ה"פ"א שם

א *החולה שצריך לאכל, אם יש שם (א) רופא בקי, אפלו הוא (ב) עובד כוכבים, בשאומר אם לא יאכלו אותו אפשר שיכבד עליו החלי (ג) (כ) ויסתפן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך לומר שאמא למוות. אפלו אם החולה אומר איני צריך, (ג) שומעים לרופא. *וואם החולה אומר (ד) צריך אני, אפלו מאה רופאים אומרים אינו צריך, (ה) שומעים (א) לחולה: ב (ו) רופא אחד אומר צריך (ז) רופא אחד אומר אינו צריך, מאכילים אותו: הגה והוא הדין לשנים נגד שנים, (ח) ואפלו קצתן (ד) יותר בקיאים מקצתן, בן נראה לי: ג (ט) וואם החולה רופא אחד עמו אומרים שאינו צריך (י) רופא אחד אומר צריך, יאו שהחולה

באר היטב

דב"ז ח"א סימן פו ונהג"ה. ומזכירין לו תחלה שהיום יום הכפורים דשקלא שכתו, לברוש. וכתב או"ח: אם החולה רוצה להקטיר אתו שצריך לקר, עליו נאמר אף את דמכם לנפשתיכם אדרש וכתב שכנה"ג: מאכילין אותו בע"כ: (ז) יותר. בטור פ"ב בשם הרמב"ן.

באר הגולה

* חולה שצריך לאכל וכו', אפשר שיכבד עליו החלי וכו'. עין פפ"ד מגדים תני"א דם הדין אפלו הוא לעת עתה חולה שאין בו סכנה¹¹⁷, אכן שמשערים שאם לא יאכל אפשר שיגבר עליו המחלה¹¹⁸ ויחל להיות שבוטא ליד סכנה. ובענין מה שקבת השלחן צריך לאכלו הוא עפ"י, כתב בספר תפארת ישראל דהאידנא לש להתעשר פדכר, דכציני ראייתו דשכתי להיפנותיה, דלקל חלי קל אומרים פמיד שקש"העשה יספן, וכיצא בדבריו קבת בשרית רמ"ן חלק ארבעים סימן ט"ל אות י, וכן בשרית רמ"זיים סימן חמא אות ד, גם לענין רופאי ישראל שהרבה מהם חסידים לעבר על הברית הורה לחלל שבת וגם הם אינם מהענינים מצד אפקירותא, צריך עיין רב אם יש לסמוך עליהם¹¹⁹, עין שם. ובאמת הדבר פלי לפי ראות עיני המורה אה קענין, וכמו שקבת בספר משה אפרים סימן תרי"ח אות ב וזה לשונו: והדבר פלי בראות עיני המורה ובקביאותם בעינינו בענין הזה, עין שם. ולענין אם חס ושלום יש מנכה¹²⁰ (הגו מה שקורין חאלערי"ע) וקמא לזילן בעיר, עין מה שכתבנו בסימן חקד בביאר תלכה פ"ש פתח"עולם לענין הר' צומוח¹²¹, ולענין יום הכפורים, עין פתח"ס"פ חלק ו סימן ט"א¹²², ובדפוס פ"ת בשלחך צריך לעקבער בהנהגותיו, אקנס בספר ראשית בכורים ב"דף לג חולק עליה, עין שם. וצ"ע בספר שד"ח חקד פ"ב צ"ח סימן ג מה שכתב בזה: * ואם החולה אומר צריך אני, אפלו מאה וכו', עין ט"ז שפ"ד לומר דוקא פשהחולה מתחיל ושאל לאכל, אבל אם הוא אין שאל כלום אלא פששואלים אותו אומר צריך אני, בעיני נוקא שהנה רופא אחד אומר בדבריו וכו' מטי

(ב) עובד, וכתב ה"א"ש דעובד כוכבים או אשה נאמנים להקטיר ישראל: (ג) ויסתפן, וה"ה אפלו אינו אומר שיסתפן רק שאומר שאפשר שיכבד עליו החלי נותנין לו, שאנו חוששין שמא יסתפן, אחרונים: (ג) לחולה, אפלו הרופאים אומרים שהמאכל יצאקה שומעין לחולה,

משנה ברורה

סוכרין (יח) דמים אלו במצת לצת שצור אותם (ט) ויש להקל למעשה, וכן מצאתי בישועות יעקב דהמקל בספק נפשות להשב השבעה ימים מצת לצת לא הפסדי¹²⁰: (יד) אם לא אמרה צריכה אני, ונהנין קש"העשה אומרות שאניה צריכה, וכ"ל בקצ"ח קטן יא: א (א) רופא בקי, פרוש, בקי (ב) באותו מקום, וענין לעיל סימן שכתב קצ"ח י' דהביא שם המסבר דעת יש מי שאומר דלא בעינין בקי, אלא כל אדם בתוקף בקי קצת לענין ספק נפשות¹²¹ (והנהי באומר על-כ"ל פנים שמדין בחלי זה), ומסים הרמ"א שם, דיש אומרים זה דוקא ברופא ישראל, אבל בעכ"פ אינו נאמן עד שיהיה בקי, (ג) והוא הדין הקא, נדע, דבילתנה לכלי עלמא מהימנין לנשים¹²², דאינהו בקיאי בהוי' ד"מ": (ב) ויסתפן, הוא הדין אפלו אינו אומר בקיאי ויסתפן, רק שאומר שאפשר שיכבד עליו החלי¹²³, נותנין לו, (ג) שאנו חוששין שמא יסתפן: (ג) שומעים לרופא, דשקלא הוא (ד) נכע"ה¹²⁴ ואינו מרגיש בחלו מתמת רב חלשא¹²⁵, ואפלו החולה בעצמו הוא רופא ממת¹²⁶ [פ"מ"ג]: (ד) צריך אני, אפלו אם (ה) הרופאים אומרים שהמאכל יצאקה, שומעים לחולה¹²⁷: (ה) שומעים לחולה, הנהי כשהחולה אומר שמרגיש בנפשו שצריך לאכל, שאם לא יאכל שוקא יכבד עליו החלי¹²⁸; ובלבד שמזכירין לו (ו) תחלה שהיום הוא יום כפור,

דשקלא שכת¹²⁹, אבל אחר שהודיעהו שהיום יום-כפור והוא שאל לאכל אין צריכין לנדקק עליו יותר, ד'לב יודע מרת נפש¹³⁰, ונאחזקין אינשי ברשיעא לא מחזקין, כתבו הפוסקים: אם החולה רוצה להקטיר¹³¹ אחר שצריך לקר, עליו נאמר "אף את דמכם לנפשתיכם אדרש". עוד כתבו, (י) דבמקום שאכילין אותו אין צריך פפרה¹³² על זה, דאנס רחמנא פפרה, כל-שכן שלא היה רק פחצי שעור¹³³, וכפ"ה לא נאמר רק על השוגג¹³⁴: ב (ו) רופא אחד אומר צריך, ואפלו אם הוא עפ"י או אשה, (ס) נאמנים להכחיש הרופא שני ישראל שאומר אינו צריך, משום דספק נפשות להקל¹³⁵, (ט) ודוקא אם העכ"פ הוא בקי, אבל פשיאנו בקי (י) אינו נאמן להכחיש ישראל¹³⁶: (ז) ורופא אחד אומר אינו צריך, והחולה שיתק או שאומר שאינו יודע, דאם גם החולה אומר שאינו צריך לא היו שומעין לרופא האומר שצריך, וכדלקמה בקצ"ח ג: (ח) ואפלו קצתן יותר בקיאים מקצתן, רוצה לומר, שאותן שנים שאמרו אינו צריך (יא) הם יותר בקיאים ומפלגין בחכמה זו, אפלו הכי אין חולקין אחרים להקטירם בספק נפשות, מנין שנים האומרים שצריך לאכל הם גס"פ בקיאים ומפלגין בחכמה זו, וענין בקי אברהם ובאלה בה¹³⁷ שדע"ם להורות כפוסקים שסוכרין דקש"הן שוין בקיין חולקין אחרים הקיאים ומפלגין בחכמה זו יותר, דלא כהרמ"א, (יג) אכן אם אותן האומרים שצריך הם מב"ז, אזלינן בסר דידהו להקל אף שאינן מקמים ובקיאין כל-כ"ד: ג (ט) ואם החולה ורופא אחד אומרים שאינו צריך וכו', קא משמע לן ביה דמצדפינן דב"ה החולה לרופא, (יג) ולא אמרין ביה דנבעת הוא ואינו מרגיש במחלתו, וכ"ל בקצ"ח קטן ג, מנין דאם רופא אחד אומר קמותו: (י) ורופא אחד אומר צריך וכו', ואם הרופא הוא

שער הציור

תרגום: 1 חליצת (מכירה). (יח) ובעת מצאתי גם פאשכול בהלכות ילדה שכתב בהדיא דהיי ג' זמנים, שלשה שבעה השלשים, מצת לצת מינין להו: (יט) ומכל מקום נראה דיש להאכילה פחות מלשעה: (ב) בן משמע ברמב"ם פרק ב מהלכות שבת, עין שם, וכן כתב רבנו מנחם קפרק ב מהלכות שביבת צשור, עין שם: (ג) דרכי-משה בסימן זה ופשוט: (ג) אחרונים: (ד) גמרא: (ה) מנח"אבנהם בשם דב"ז ושי"א: (ו) הנהגות מימנין פרק ב מהלכות שביבת צשור: (ז) השובת בנד"צ"ין התדשות: (ח) פוסקים: (ט) לפי מה שכתב רמ"א לעיל בסימן שכתב קצ"ח י' בה"ה: (י) אפלו אם הישראל גס"פ אינו בקי כמותו: (יא) ואפלו הם תרבה יותר במנין שאלו האומרים צריכין, דאין חולקין בספק נפשות פ"ד רב דעות, וכדלקמה בקצ"ח ד, ואף דהם גס"פ אינם חכמים כל-כ"ד, בן באור האחרונים דברי הרמ"א: (יג) אלהי רבה, דכ"ה מצד דעת הרמב"ם דאוליין בתר רב דעות, וכן משמע גס"פ מנח"אבנהם: (יג) פוסקים:

הַלְבוּת יוֹם הַפְּפוּרִים כִּימֵן תְּרִיז תְּרִיחַ

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יג]

לְחֶשֶׁב הַשְּׁבֻעָה יָמִים מֵעַת לְעַת לֹא הִפְסִידוּ²⁰.

20) ובענין זה כתב לעיל (סי' של ס"ק י), שלענין יום כיפור בודאי יש לצדד להקל למנות את הימים מעת לעת, כיון שספק נפשות להקל והגם לענין חילול שבת, כשלא נודעם לו גברי לעשות על ידו, מותר הדבר על ידי ישראל.

ובאופן שלפי מנין מעת לעת יוצא הדבר לחומרא, כגון שהיא יצאה תוך השלישה ימים לארצות הברית והיום התארך עליה, שנמצא שמנין המעות לעת נגמר קודם יום כיפור, צידד הגר"ש אלישיב (תורת היולדת פל"ה הע' א) שלכל הדעות מותר לה לאכול, שהרי קבעו חז"ל שבשלישה הימים הראשונים היא מטוכנת, ורק נחלקו הפוסקים האם גם מנין מעת לעת קובע דבר.

סימן תריח

דין חולת ביום הפפורים

[משנ"ב ס"ק א]

סֶפֶק נִפְשׁוּת¹ וכו', מְהִימְנִין לְנִשְׁמֵי², דְּאִינְהוּ בְּקִיאי בְּהוֹ³.

1) וראה בביה"ל לעיל (סי' שכח ס"י ד"ה ויש) שהביא שמהרמב"ם ומהר"ן משמע שחולקים על דעה זו, אלא שהשו"ע חשש לדעה זו משום שספק נפשות להקל, וכמבאר ברביו שם.

2) מקור דברי המשנ"ב הוא מהמנן אברהם (ס"ק ח), והפמ"ג הקשה (א"א ס"ק ח), שבמנן אברהם (ס"ק א) כתב שעכ"מ ואשה נאמנים להכחיש רופא ישראל אף בכל חולה, וסיים הפמ"ג ויש ליישב, ומרבוי המשנ"ב להלן (ס"ק ו) מבואר שלמד בכונת המנן אברהם, שדוקא אם העכ"מ או האשה הם רופאים הרי הם נאמנים להכחיש רופא ישראל (וראה דברי הגר"ש קמייצקי (קובץ הלכות עמי' תיר) בזה).

3) ואם היולדת [לאחר שלשה ימים מהלדה ועד שבעה ימים לאחריה] אומרת שאינה צריכה, כתב לעיל (סי' של ס"ק יד) לענין חילול שבת, שאם כנגדה יש רופא או מילדת שאומרים שצריכה, פשוט שמחללים, אבל אם שאר חברותיה אומרות שצריכה והיא אומרת שאינה צריכה, אין שומעים להן להכחיש אותה. ובשעה"צ שם (ס"ק יא) כתב שלפי המבואר בשו"ע (סי' שכח ס"י) שיש מי שאומר שכל אדם בחזקת בקי קצת לענין ספק נפשות, דין זה שחברותיה אינן נאמנות כנגדה אינו ברור כל כך.

[משנ"ב ס"ק ב]

שִׁבְעָה עָלָיו הַחֲלִי⁴, נוֹתְנִין לוֹ⁵.

4) וחולה שיש בו סכנה, שמעבו הרפואי לא יתדרדר כתוצאה מהצום, אך האכילה תשפר את מצבו ותגדיל את סיכויי החלמתו, כתב בספר מועדים וזמנים (ח"א סי' ס) שגם או עליו לאכול, כי האפשרות שיתרפא על ידי שיאכל נחשבת גם היא בכלל פיקוח נפש. [וכן משמע בביה"ל לעיל (סי' שכח ס"ד ד"ה בל) לענין חילול שבת, שלדעת המאירי במקום שעל ידי חילול שבת מתחזקים אבריו, הרי זה בכלל פיקוח נפש, כיון שלפעמים יוצא על ידי זה מכלל סכנה].

5) וכשמאכילים חולה ביום כיפור, כתב הב"ח (בסוף הסימן) בשם המהר"ל, וכן כתב הדעת תורה (סי"ב) בשמו, שמאכילים אותו חשובי וגדולי העיר, כי חוששים שמא אחרים שאינם בקיאים יחששו מלהאכילו כי יסברו שאינו צריך, וימות.

[משנ"ב ס"ק ג]

דְּשָׂמָא הִיא נִבְעָה⁶ וכו', מִחֶמֶת רַב חֲלָשָׁא⁷, וְאֶפְלוּ הַחֹלָה בְּעִצְמוֹ הוּא רוּפָא מְמַחֵה⁸.

6) אבל כשהחולה אומר צריך אני, כתב השו"ע ששומעים לו אף שהרופאים אומרים שאינו צריך, ובטעם הדבר כתב להלן (ס"ק ה) שהוא משום שילב יודע מרת נפשו, וביאר הר"ן (יומא ד', א מדפי הר"ן) שכיון שספק נפשות להקל, לכן כשאומר צריך אני, תולים שאינו מחמת שנבעת, אלא מחמת שיוודע בעצמו יותר מאחרים, וכשאומר אני צריך, תולים שאומר כן מחמת שנבעת.

7) ואף אם החולה חש בטוב, אלא שחייב לאכול [כגון חולה לב וכו'] הורה הגר"ש קמייצקי (קובץ הלכות עמי' תב) ששומעים לרופא, ומה שכתב שהוא מחמת חולשה הוא לאו דוקא, אלא שכן הוא בדרך כלל (וראה שבת שבתן עמ' קסד).

8) וכשהרופא אומר שאינו צריך, והחולה בעצמו הוא רופא ומסופק אם צריך, ראה להלן (ס"ק טו).

[משנ"ב ס"ק ד]

שׁוֹמְעִים לַחֹלָה⁹.

9) אמנם, לעיל (סי' שכח ס"ק ב) כתב שאם החולה אומר שזקוק לתרופה מסוימת, והרופא אומר שהתרופה תזיק לו, שומעים לרופא. וביארו המחצה"ש, הלבושי שרד והגהות רעק"א (על המג"א ס"ק ג) שיש לחלק בין דבר מאכל לתרופה, שלגבי הצורך לאכול בקי החולה יותר מהרופא, כי לב יודע מרת נפשו, אבל בנגע לתועלת התרופה, הרופא יודע יותר מהחולה.

ואף כשהרופא בקי בטיב המחלה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' עד ח"א סי' קסד) ששומעים לחולה, כי גם הרופא מודה שהאכילה תשקט את הסכנה המיידית שבאה מחמת חולשתו, אלא שחושש שהאכילה תזיק לו לאחר זמן, ומניחים את החשש לזק עתידי מפני סכנה מיידית ודאית [וכן כתב המחצה"ש (סי' שכח ס"ק ו) לחלק בין מאכל לתרופה], ושלא כמו שכתב הערוך השלחן (סי' טו) שגם לענין אכילה ששומעים לחולה, זה רק במחלות שהרופאים בעצמם אינם יודעים דבר ברור, אלא רק משערים ברעתם [כגון חולה הטובל מכאבים בלב או בבטן וכו'] אבל חולה השוכב במיטה (שהרופאים יודעים בבירור בטיב המחלה), לא מאכילים אותו בניגוד לדעת הרופא. אכן, הוסיף בשו"ת שבט הלוי (שם) שבכמה סוגי מחלות ובפרט בחולים מסוימים לאחר ניתוח, שאז האכילה היא סכנת מות ממשית לחולה, ודאי שלא מאכילים אותו בניגוד לדעת הרופא, וכן כתב התהלה לדוד (סי' שכח ס"ק יג).

וכתב עוד התהלה לדוד (שם) שיש להסתפק אם די שהחולה יאמר שיסתכן אם יצום, או שצריך גם שיכחיש את הרופא ויאמר שהאכילה לא תזיק לו. [ולפי המובא לעיל ששומעים לחולה כיון שזו סכנה מיידית ודאית לעומת הרופא החושש לזק עתידי, לכאורה אין צורך שיכחיש את הרופא].

[משנ"ב ס"ק ה]

יִבְדַּע עָלָיו הַחֲלִי¹⁰ וכו', דְּשָׂמָא נִבְעָה¹¹ וכו', דְּלֵב יוֹדֵעַ קִמַּת נִפְשׁוֹ¹² וכו', הַחֹלָה רוֹצֵה לְהִתְמַיֵּד¹³ וכו', אֵין צָרִיךְ בְּפָרְהִי¹⁴ וכו', בְּחֻצֵי שְׁעָרָא¹⁵ וכו', רַק עַל הַשְּׂוֹגְגִים¹⁶.

10) וכן לענין יולדת לאחר שבעה ימים ללידתה שאז היא כשאר חולה שאין בו סכנה, כתב לעיל (סי' תריז ס"ק יב) שאין מאכילים אותה כשאומרת שצריכה לאכול מחמת צער לידה, ורק אם אומרת שצריכה לאכול מחמת שהוכבד עליה החולי, או מאכילים אותה.

המשך במילואים עמוד 56

מילואים

הלכות יום הכפורים סימן תרי"ו תרי"ז

המשך מעמוד פ

לשיעורים פעמים מועטות, אך לא אם אוכל פעמים רבות פחות מכשיעור עד שכמעט נתבטל העינוי. מאידך, המרומי שדה (יומא ע"ג, ב ד"ה דאיתמר) כתב שאף כשאוכל חצי שיעור, עובר על עשה של יעניתם, וכן כתב הפניני (סי' תרי"ב משכ"ז ס"ק ד). ובספר תורת רפאל (להגרי"ר שפירא סי' ק"ח) צידד שאם אוכל כזית איבד תעניתו, וכמו לענין תענית יחיד שבאכילת כזית מאבד תעניתו כמבואר בשו"ע לעיל (סי' תקס"ח ס"א), ולדעתו הוא הדין לענין יום כיפור. וראה מה שכתבנו לקמן (סי' תרכ"ב ס"ק ו).

ולגבי מי ששכח ואכל ביד התענית, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תקס"ח ס"ק ד).

16) אכן כשעבר במידה ובשאת נפש למלא את תאוותו וללא היתר של פיקוח נפש, כתב לעיל (סי' של"ד ס"ק ע"ח) לענין חילול שבת, שצריך כפרה יותר מהעובר בשוגג, כיון שעושהו המור יותר כי חייב סקילה או על כל פנים כרת, ולכן צריך תשובה שלמה.

[ביה"ל ד"ה חולה]

ש"ת"ן ב"י סקנה"ל (17) וכו', אָפְשֵׁר שִׁיתְקַבֵּר עֲלֵיו הַמַּתְלָה (18) וכו', אִם יֵשׁ לְסַמֵּךְ עֲלָיו (19) וכו', אִם חֵסֶן שְׁלוֹם יֵשׁ מִפִּנְהָ (20) וכו', לְעֵנֵן הָרִי צוֹמֵת (21), עַץ פַּחֲמֵס סוֹפֵר חֶלֶק ו' סִימָן טו"ז.

17) לענין חולה שיש בו סכנה, האם צריך לאמירת הרופא שזקוק לאכול, לעיל (סי' שכ"ב ס"ד ד"ה כל) הביא ממנה ראשונים שגם בחולה שיש בו סכנה צריך אומדנא אם התענית מסוכנת עבורו. אמנם הביא שבשורת הרשב"א (ח"ג סי' רי"ד) כתב שסתם חולה שיש בו סכנה מסוכן הוא אצל אכילה, וכן כתב הערוך השלחן (סי' א-ג) שרק בחולה שאין בו סכנה יש צורך באמירת הרופא, אבל בחולה שיש בו סכנה אין צורך באמירת הרופא שצריך לאכול, אלא אפילו בסתמא מאכילים אותו, כי אין סכנה גדולה יותר מתענית לחולה שיש בו סכנה.

18) וכן לענין כיצד הנה בשבת עבור חולה שאין בו סכנה, כתב לעיל (סי' רע"ח ס"א סוף ד"ה בשביל) שמתיר לכבותו אם הרופא אמר שגם יחי מניעת השניה יתגבר חוליו העלול לבוא לידי סכנה (ומה שנקט השו"ע שם חולה שיש בו סכנה, משום שאז מותר לכבות עבורו אפילו בסתמא).

חולה שיש בו סכנה, שאם נחיר לו לאכול כבר מליל יום כיפור פחות מהשיעור, ויכל להשלים את הצום מבלי שיצטרך לאכול שיעור שלם בבית אחר, אבל אם ימתין ויצום עד למחרת יצטרך לאכול יותר מהשיעור, בספר קול סופר (לכעל המחנה היום, עמ' ק"ח) הסתפק בזה, וזכרנו שכוין שבכל אופן לא יוכל לקיים את מצות עשה של יעניתם שהיא מערב עד ערב, עדיף להתחיל להאכילו כבר מליל יום כיפור פחות מכשיעור, כדי שלא יבא לאכול איסור שלם שיש בו כרת, וכן כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"ד סי' קכ"א), וכך הורה הגר"צ פראנק (מקראי קודש ימים נוראים סי' ל"ט בהררי קודש ד"ה א"ם), וכן דעת הגר"שיו אויערבך (ששי"כ פליט העי' צ"ב). [והוסיף הגר"שיו אויערבך (ש"ס), שגם לדעת הסוברים שצריך לצום בצום גדליה אף אם מחמת כן יצטרך לאכול ביום כיפור (מובא להלן), במקרה זה יש להתיר, כיון שכאן גם עכשיו נחשב שאוכל כדי שלא יסתכן, ועוד, ששם הטרן הוא על צום אחר ומצוה נפרדת, מה שאין כן כאן שאוכל ביום כיפור עצמו פחות מהשיעור כדי שלא יחזק לאכול שיעור שלם]. מאידך, דעת הגר"שיו אלישיב (הערת יומא פ"ד, ב, וששי"כ פליט העי' צ"ב) שיש להתנות עד למחרת אף אם יצטרך לאכול או שיעור שלם, כיון שכעת כשיכול עוד להתענות, אסור לו לאכול אף חצי שיעור, שהרי בכל שעה שמתענה מקיים מצות עינוי.

ומי שירצה שאם יתענה בצום גדליה יש חשש שיחלש ולא יוכל לצום ביום כיפור, כתב הא"י (בוטשאטש, סי' תרב) שמימי צום בצום גדליה,

11) הורה הגר"שיו אויערבך (ששי"כ פליט העי' ג) שיש להזהר לומר לו זאת בנחת, באופן שלא יעורר אצלו פחד ובהלה.

12) וכן לענין חילול שבת, כתב כן לעיל (סי' שכ"ב ס"ק כ"ה) וראה בביה"ל שם (סי' ד"ה ורפ"א).

וחולה מומר שאומר שצריך לאכול, אך הרופאים אומרים שיכול לצום, הביא הקצה המטה (סי' ב) שבהנהגת לספר מנוח הסתפק בזה, ויותר בצ"ע לדינא, וכתב הקצה המטה (ש"ס) שאם הוא מומר להכעיס אין מאכילים אותו ביום כיפור, כמו שאין מחללים שבת עבורו, ואם הוא מומר לתיאבון, כיון שיתכן שעשה תשובה מחמת חוליו, נאמן, דעת הגר"שיו אלישיב (אשרי האיש ח"ג פכ"ג אות ל), ושבת שבתון עמ' קס"ו שאין מאכילים אותו, כי 'לב יודע מרת נפשו' לא נאמר על רשע שאינו מעריך את איסור האכילה ביום כיפור, וכשרק מרגיש רעב עלול כבר לחשוב שהוא בסכנה [וכן מלשון המשנים שכתב ז"אחזקוני אינשי ברשינא לא מחזקינן, משמע שרשע אינו נאמן].

ולענין אדם בריא שאומר שמרגיש בנפשו שצריך לאכול, ראה מה שכתב המשנים לעיל (סי' תר"ו ס"ק ו).

13) ובאופן זה שחולה מסרב לאכול, כתב השי"ר כנסת הגדולה (הובא בבאר היטב סי' ג) שמאכילים אותו בעל כרחו, וכן כתב במשנים לעיל (סי' שכ"ב ס"ק ו) לענין חילול שבת, הוסיף, שמדברים על ליבו שזו היא חסירות של שנות, והערוך השלחן (סי' ד) כתב שמיסורים אותו בדברים, ואמורים לו שמחויב הוא על פי התורה לאכול, ואם לא יאכל וימות הרי זה כמאבד עצמו לדעת ואין לו חלק לעולם הבא.

14) הוסיף בשו"ת בנין ציון (חדושות סי' כ"ה, שהוא מקור הדברים), שלא זו בלבד שפסור על אכילתו, אלא אף מקיים בזה מצות 'ונשמרתם' [וראה ששי"כ פליט העי' ג], וכן כתב המור וקציעה (סי' קצ"ח) שחולה שיש בו סכנה האוכל ביום כיפור, שזהו הוא למתענה בו, כי כשם שצוה ה' יתברך על התענית ביום זה, כך צוה על האכילה לצורך פיקוח נפש, וכמו שלמדו חכמים מיהי בהם, וכן כתב השו"ע לעיל (סי' שכ"ב ס"ב) שצוה לחלל שבת לחולה שיש בו סכנה, וביאר במשנים שם (סי' ד) שהטעם הוא משום 'יהי בהם', ולא שימות בהם, וכן כתב לעיל (סי' של"ד סוף ע"ח) עמי שחילל שבת משום פיקוח נפש אינו צריך כפרה כלל, וראה שם עוד פרטים בזה.

ואף אם התברר שטעו באבחנתם ולא דעה בא לידי סכנה מהתענית, כתב בשו"ת בנין ציון (ש"ס) שאינו צריך כפרה, כמבואר בשו"ע להלן (סי' ה) שאף אם הרופא מסופק אם יסתכן מאכילים אותו, משום שספק נפשות להקל, וכל שכן במקום שהרופאים סברו בוודאות שעליו לאכול, וכן מבואר בשו"ע לעיל (סי' שכ"ב ס"ה) ובמשנים שם (סי' מ"ב) לענין חילול שבת, וביאר הגר"שיו אויערבך (ששי"כ פליט העי' ס) שאין זה כטועה בדבר מצוה שלא קיים בזה מצוה, משום שדורשים מיוחד בהם שכל מה שעושים בשביל ספק פיקוח נפש, נחשב כמעשה מצוה, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' ס ס"ק ו וח"ג סי' ל"ח).

15) כיון שחצי שיעור אף שאסור מדאורייתא, וכמבואר בשו"ע לעיל (סי' תרי"ב ס"ה) ובמשנים שם (סי' י"א), מימי אין בו איסור כרת.

וכשאוכל חצי שיעור [של כותבת], כתב בשו"ת מרחשת (ח"א סי' י"ד) שנחשב עדיין שמתענה ומקיים מצות יעניתם, כיון שאינו אוכל שיעור שמוישיב את דעתו ועדיין הוא מעתה, הוסיף, שכך מבואר בשו"ת הריב"ש (סי' רפ"ו) שהביא כן גם בשם הרא"ה, וכן כתב בספר מקראי קודש (ימים נוראים סי' ל"ז), וכן כתב בשו"ת אחיעזר (ח"ב סי' כ"א), וכן כתב במשנים לעיל (סי' תקס"ח ס"ק ד) לענין שאר תעניות, שאם אוכל או שדה פחות מכשיעור, לא איבד תעניתו, ואינו צריך להתענות יום אחר. [דעת הגר"שיו אלישיב (שבת שבתון עמ' רמ"א, ואשרי האיש ח"ג פכ"ג אות ב"ז) שדברי המרחשת אמורים כשאכל

הַלְבוּת יוֹם הַכִּיפּוּרִים סִימָן תְּרִיז

המשך מעמוד קודם

ביום כיפור גם בשעת המגפה, כי כבר הוכח ממכה פעמים שהתענו ביום כיפור בשעת המגפה רבבות אנשים ולא אירע להם דבר. והשדי חמד (מערכת יום הכיפורים סי' ג אות ד) הביא שהדעת תורה (כאן סי' א) כתב בשם מהרש"ם מבעלו שהכריז בשעת המגפה שכל אדם שמרגיש חולשה רבה, ישנה ויאכל כפי הצורך, ומשמע שהחזן כן גם ביום כיפור, ולכן המיקל בזה יש לו עמוד גדול לסמוך עליו. והאלף המנן (כאן) ובשו"ת אגרות משה (ארו"ח ח"ג סי' צא) כתבו שגם הגר"י סלנטר התיר לכל בני העיר לאכול בשעת המגפה אף הבריא, כי עלולים להדבק ויותר כאשר שוריים בצום (והגרש"ו אויערבך (הלכות שלמה יום הכיפורים פ"ה ארחות הלכה הע' 58) אמר בשם הגר"א לאפיאן שהגר"ס עצמו לא אכל באותו יום כיפור כלל, וראה ספר מקור ברוך (לבעל התורה תמימה ח"ב פ"א) שהגר"ס עצמו עלה לבימה וקידש ואכל, וכן כתב בנו של הגר"י סלנטר הובא בספר תנועת המוסר עמ' 160 וראה שם הע' 8).

ומטעם זה שהחירו אכילה לבריא בשעת המגפה מחשש שידבק, לפיכך אפילו חולה שאין בו סכנה שצורך לבלוע כדור ואינו יכול לבלוע ללא מים, כתב בשו"ת אגרות משה (שם) שאם עלול לברא למחלה אחרת שיש בה סכנה, יכול לשתות מים כדי לבלוע, כיון שנחשב לחולה שיש בו סכנה, דעת הגר"ח שייברג (תורת היולדת פני"ב הע' כז) שאף אם לא יחמר מצבו אם לא יטול את התרופה, מותר לו לשתות מים פחות מכשיעור לצורך התרופה, מפני שחצי שישר כזה אינו אסור מן החורה, כי אין זה 'אחשביה', שהרי כונתו לרפואה ולא לשתיה, וגם לא שייך בזה יחזי לאיצטרופי, כי אין דעתו לצרפו כלל, וראה עוד בענין נטילת תרופות ושתיות מים לצורך הבליעה לחולה שאין בו סכנה, מה שהבאנו לעיל (סי' תרי"ב ס"ק טו).

[משני"ב ס"ק ו]

דְּסִפְקָא נְפִשׁוֹת לְהַקְלִיטָא וכו', לְהַכְחִישׁ יִשְׁרָאֵלִים.

23) ובטעם הדבר כתב רש"י (יומא פה, ב ד"ה דשמואל). שמיזחי בהם למרו חכמים שיעשה האדם את המצוות באופן שיחיה בהם בודאי, ולא שימא בעשייתן לידי ספק מיתה. וראה להלן (סי' יא).

24) וכתב בשע"צ (סי' ט) שהוא על פי הרמ"א לעיל (סי' שכ"ב סי'). וראה לעיל (סי' א) שהביא שדעת הרמ"א שיש אומרים שנכרי שאינו בקי, אינו נאמן כלל [אפילו אם אין מי שמכחיש את דבריו].

ואם העכו"ם הוא רופא בקי, כתב לעיל (סי' שכ"ב ס"ק כז) שהש"ס שכתב שצריך להלן (סי' ח) לענין רופא ישראל, שכתב שכששנים אומרים שצריך לאכול, שומעים להם אפילו ששנים שבקיאם יותר מהם אומרים שאינו צריך, כיון שהשנים שאומרים שצריך הם גם בקיאים בחכמה זו, ומשמע שאם אינם בקיאים, אינם נאמנים להכחיש אפילו שהוא להקל.

[משני"ב ס"ק ח]

לְעִין קְטָנִין אֲבָרְקִים וּבְאֵלֶיהָ רַבְהֵאֱמַר.

25) ובבבלי לעיל (סי' שכ"ב סי' ד"ה ואם) הביא רק את דעת המג"א הא"ר.

כשם שמותר להפליג בספינה לדבר מצוה ג' ימים לפני השבת אף על פי שיש חשש שיצטרך לחלל שבת, וכן כתב הש"י חמד (מערכת יום כיפור סי' א אות י) [וראה גם משני"ב לעיל (סי' צ ס"ק כח)]. מאידך, באהל משה (סי' טו, הובא בשדי חמד שם) צידד שלא יתענה בצום גדליה שאינו אלא מדרבנן, כדי שיוכל להתענות ביום כיפור שהוא מדאורייתא, וכן דעת הגר"י קרליץ (חוט שני יום כיפור עמ' קסט), וטעמו, פ"ג סי' כ) וכן דעת הגר"י קרליץ (חוט שני יום כיפור עמ' קסט), וטעמו, שחולה שמצבו הוא שהתענית בצום גדליה עלולה להחלישו, עד שיש חשש סכנה אם יתענה ביום כיפור, הרי כבר עכשו יש לו דין חולה להקל עליו שלא יתענה בצום גדליה.

ואדם שחלה במחלת נפש והתרפא, ואומרים הרופאים שאם יתענה ביום כיפור יחזור לשטותו, כתב בשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"א סי' סה) שלא יתענה, כיון שיש חשש פיקוח נפש מצד מחלת הנפש שימית את עצמו או אחרים, וכן כתב דעת תורה (סי' א) בשם הבית יוסף שמי שנבנסה בו רוח רעה נחשב כחולה שיש בו סכנה [וכן כתב המשני"ב לעיל (סי' תקנ"ד ס"ק י) לענין תענית תשעה באב].

19) ובגדר דבריו בזה, דעת הגר"י אלישיב (תורת היולדת פ"ג הע' א) והגר"י קרליץ (חוט שני שבת ח"ד עמ' רנב) שכונתו היא שלכתחילה עדיף להתייעץ עם רופא שומר מצוות, אבל אם אין שם רופא אחר שומר מצוות, חייבים לשמוע לו, כי דעתו מחשיבה את הדבר כספק פיקוח נפש. [והש"י חמד (מערכת יום כיפור סי' ג אות ד) כתב שרבים מהרופאים שבעצמם אינם מתענים מצד אפקרותא, מ"מ אינם מעונינים שיכשלו אחרים על ידם ואומרים את האמת במצב החולה, ולכן יש להקל לסמוך עליהם משום ספק פיקוח נפש, וכן כתב האלף המגן (סי' ו)].

ולסמוך על רופא שאינו צם ביום כיפור, שאומר שהחולה יכול לצום, דעת הגר"י קרליץ (שם) שגם בזה לכתחילה אין לסמוך עליו, כי לפעמים מרחמים על החולה כשרואים שרעה לצום ומתירים לו לצום גם כשהצום מהווה סכנה עבורו [וכן כתב הש"י (פליט הע' טו) שרופאים כאלו עלולים להחמיר יתר על המידה, כי אינם יודעים שלפי ההלכה במקום סכנה או אפילו חשש סכנה, אסור להחמיר, אך אם אין שם רופא ירא שמים, אפשר לסמוך עליו].

20) שכשיש מגפה כתב לעיל (סי' תקע"ז ס"ק ב) לענין מגפת הדבר, שהנסיון מראה שמי שאינו אוכל ושותה, קולט את שינוי האויר חס ושלום.

21) שם כתב, שכמקום שהמגפה אינה חזקה כל כך, יאכל וישתה בתשעה באב לשיעורים, כי אז לא נעקרה התענית לגמרי ורחמנא ליבא בעי. ואם רצה להתענות, לא יצא מפתח הבית במשך כל הצום, ואם יוצא מהבית, יכסה את פיו והוטמו בחתיכת קאמפ"ר וכמעט עשב מיאט"ע.

22) שם (סי' כג) כתב, שאם דעת הרופאים היא שאסור אף לבריאיים להתענות, לא יתענה, אלא ישתה לשיעורים, וגם לא יחנה מן השתיה הנאת גרונה, אלא רק הנאת מעיו [בגון תה או קפה ללא סוכר והלבן]. ואם אפשר, ישתה שלא כדרך אמילה. מאידך, דעת הראשית בכורים (לרבי בצלאל הכהן מוילנא, ח"א סי' י) שחובה על הבריאיים להתענות

הַלְבוּת יוֹם הַכִּיפּוּרִים סִימָן תְּרִיז

המשך מעמוד 160

48) ולמעשה הורה הגר"י אלישיב (הל' חג בחג ימים נוראים עמ' תיז) שיש לצרף ולסמוך על דעת הגר"ח סולאריצ'יק (המנובאת בהע' הבאות)

קלו אות א) כתב שבכל חולה מסוכן, עובר גם בדיעבד, חוץ ממי שאחזו בלמוס שאז אנוס הוא מצד שהשעה כהולח.

